

c) Grupele culturii Banatului

Pe teritoriul Banatului de vest (în Serbia) în zonele sale de centru și de nord, în mai multe stațiuni apar procese similare celor de la Parja. Pentru cele mai multe dintre acestea sunt cercetări vechi, cu informații lacunare. Multe zone sunt necercetate (exemplu Dealurile Lipovei). Mai bine cercetate sunt doar câteva stațiuni, precum Crno Bara-Prkos (Grbić 1933-1934; 1957; Garašanin M. 1950; 1959b; Garašanin M., Garašanin D. 1955b, 217, VIII/6-8; Brukner 1968, 71, 93, nr. 111; Radišić 1971a, cat. 10), Novi Begej - *Matejski Brod*, [a. (Brukner 1968, 76 [i urm.; Garašanin M. 1950). Toate acestea au la bază comunități Star. evo-Criș târzii și vin. iene de fază A sau B. Cele de fază A sunt legate de cultura Banatului I, iar cele de vreme Vin. a. B de cultura Banatului II.

Cel mai adesea manifestările sunt cuprinse eronat sub numele de *Tisa* sau „*Potiska kultura*” (Garašanin M. 1950; 1950a; Brukner 1968, 76 [i urm.; 1974 s.v. *Potiska*), deși ele sunt mai timpurii decât cultura Tisa, conțin materiale vin. iene sau/și similare celor din cultura Banatului, considerate de unii a fi Szakálhát. Aceste materiale se detașează net de cele Szakálhát prin existența unei ceramici de tradiție Vin. a. B, a capacelor de vas similare celor din Vin. a., dar mai ales din cultura Banatului și a ornamentelor canelate. Așezările sunt de tipul celor vin. iene, în faza veche apar bordeie și colibe, din vremea fazei Vin. a. B apar prezente așezările de tip tell, nefiind diferențe între cele vin. iene sau cele din cultura Banatului II.

Arhitectura grupului Matejski Brod

Fig. Ilc.1. Răspândirea grupelor culturii Vin. a.

Cea mai întinsă stațiune, cercetată doar prin săpături de salvare, este cea de la Matejski Brod – Novi Begej, dar sunt puține informații publicate (Radišić 1964; 1971, fig. 1-2; 1971a). Termenul de *grup Matejski Brod* se impune, deși au fost puține cercetări sistematice și aș cum arătam s-au publicat puține materiale. Există și alte stațiuni, ca de exemplu Crno Bara – Prkos și altele, unde sunt doar fragmente ceramice izolate (Lazarovici Gh. 2006a). Evoluția ceramicii în proporție de 60% este identică cu cea de la Parja, restul sunt materiale al căror decor a fost atribuit mai de mult culturii Tisa (*Potiska* vezi mai sus și mai jos la Tisa) (Fig. Ilc.17a-b), iar mai recent culturii Szakálhát.

Deoarece arhitectura, tehnologia materialului se apropie cel mai mult de cultura Banatului și de Vin. a., iar fazele vechi sunt identice celor din cultura Banatului îl considerăm un grup al culturii Banatului și nu direct al culturii Vin. a., deoarece fondul Star. evo – Criș

este mai puternic (amestec cu pleav\ în past\, vase globulare, numeroase castroane semisferice sau bitronconice diferite de cele Vin. a. B). Aceste descoperiri nu pot fi atribuite nici culturii Szakálhát, deoarece numeroasele elemente vin. iene nu mai apar în Szakálhát spre nord, la Battonya de exemplu (Goldmann 1984, exist\ extrem de pu\ine materiale vin. iene: fig. 44/2, dar sunt numeroase materiale Bucov\] [i ale grupului Par]a). Pot fi importuri Shakálhát deoarece asemenea importuri apar [i la Par]a [i Zorlen]u Mare (Lazarovici Gh. 1990 [. a.), dar sta]iunile nu apar]in culturii Szakálhát (Fig. IIIc.17a-b).

A[ez\rile [i locuin]ele

A[ez\rile sunt sub form\ de tell, cu depuneri de peste 1,5 m grosime, fiind alese grinduri neinundabile în coturile Tisei [i afluen]ilor ei din regiunea joas\ a Banatului de centru – vest (Banatului jugoslav) la Novi Be. e] sau Idjoš (Grbi]f 1957; Radiš]f 1964; 1971, fig. 1-2; 1971a), (Fig. IIIc.1). Deosebit de interesant\ este tehnica de construire a locuin]elor, amenajarea interiorului, dar mai ales prezen]a podelelor suspendate, care sunt identice cu cele de la Par]a.

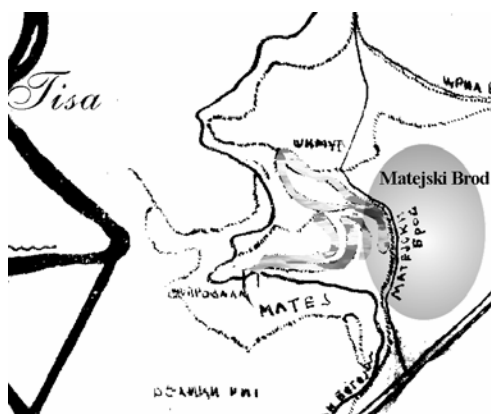

Fig. IIIc.2a. Stajiunea de la Matejski Brod

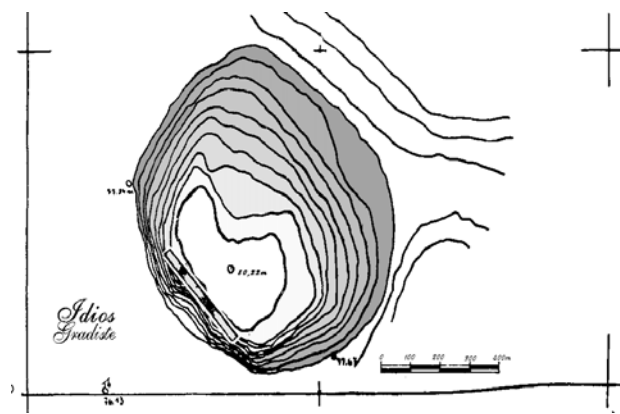

Fig. IIIc.2b. Idjoš - Gradište

Locuin]ele de la Idjoš au podeaua suspendat\ . Una din construc]ii avea peste 15 m lungime, o podeaua foarte bine p\strat\, dar pere]ii erau extremi de sub]iri, ca la Loc. 17, L42, „Casa Cerbului” înc\perea de SE de la Pa]a, ceea ce arat\ c\ este vorba de pere]i de etaj.

Ridicarea podelelor era necesar\ pe de o parte datorat\ viiturilor Tisei, ce provoca mari inunda]ii, dar \sa în vechile cursuri mari cantit\]i de pe[te; stajiunea de la Idjoš era la altitudinea de ^73 m.

Forma locuin]elor [i modul de organizare este u[or diferit fa]\ de cel de la Par]a. Aici locuin]ele sunt construite pe lungime, iar înc\perile sunt organizate transversal (Fig. IIIc.4, 5a-b) { i în cazul acestui tip de organizare era nevoie de o structur\ masiv\ de stâlpi, de[i doar câteva g\uri pot fi observate în chirpici (Fig. IIIc.4). C\ podeaua este plasat\ pe bârne se poate lesne observa în cazul unui desen realizat de M. Grbi]f, pentru L VII de la Matejski Brod (de altfel un arheolog foarte precis, cu metode moderne de lucru pentru acea vreme). Locuin]ele sunt orientate NE-SV. Lungimea unei înc\peri este de 10-11 m, iar l\jimea de 5-7 m, ceea ce arat\ o arhitectur\ dezvoltat\ . Locuin]ele au pere]i intermediari din lut cu u[oare

structuri de pari, cu lipituri de ambele părți ale încaperii, peretele fiind fixat pe podeaua suspendată. La una dintre primele încaperi, după felul cum sunt rupturile din chirpici, bârnele par a fi puse pe lungime (Fig. IIIc.4).

Fig. IIIc.3. Zona Novi Bečej – Matejski Brod, zona carierelor cu stăruirea [i vechi cursuri de râuri [i ale Tisei

La încaperea de SV a L7 de la Matejski Brod, bârnele au o altă direcție, NE-SV. Pe podea se observă urmele unor casete, bănci sau vetre, precum și o serie de stâlpi interiori sau de la acoperiș.

La o altă locuință, cercetată în 1961, se observă o structură de bază cu bârne [i o altă orientare a încaperilor interioare, marcate printr-un perete cu structuri de pari. Dacă unim grăurile parilor de la structura acoperișului vedem că aceasta este deplasată cu 45° față de perete [i direcția bânelor după rupturile din podea. La această locuință structura constă din stâlpi interiori, aflați la o distanță de cca. 70-90 cm depărtare sau poate mai mult. Peretele se îngroașă în zona stâlpilor, ambele elemente dovedind existența unei structuri împletite din nule [i pari.

La Idoș s-a descoperit o altă locuință mare de 17 x 13 m. Podeaua era amenajată pe structură de bârne. Pe traseul pereților sunt urmele unor grinzi sau structuri verticale.

Pereții au urme de pilire pe marginea podelei. În anumite zone podeaua lipsește, dar se vede structura ei, în altele este deplasată de la locul ei, dovadă că era suspendată.

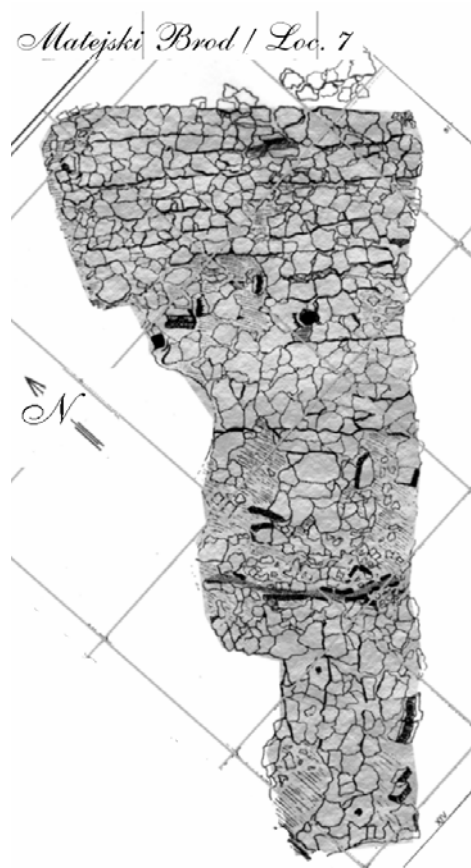

Fig. IIIc.4. Matejski Brod, Locuința 7

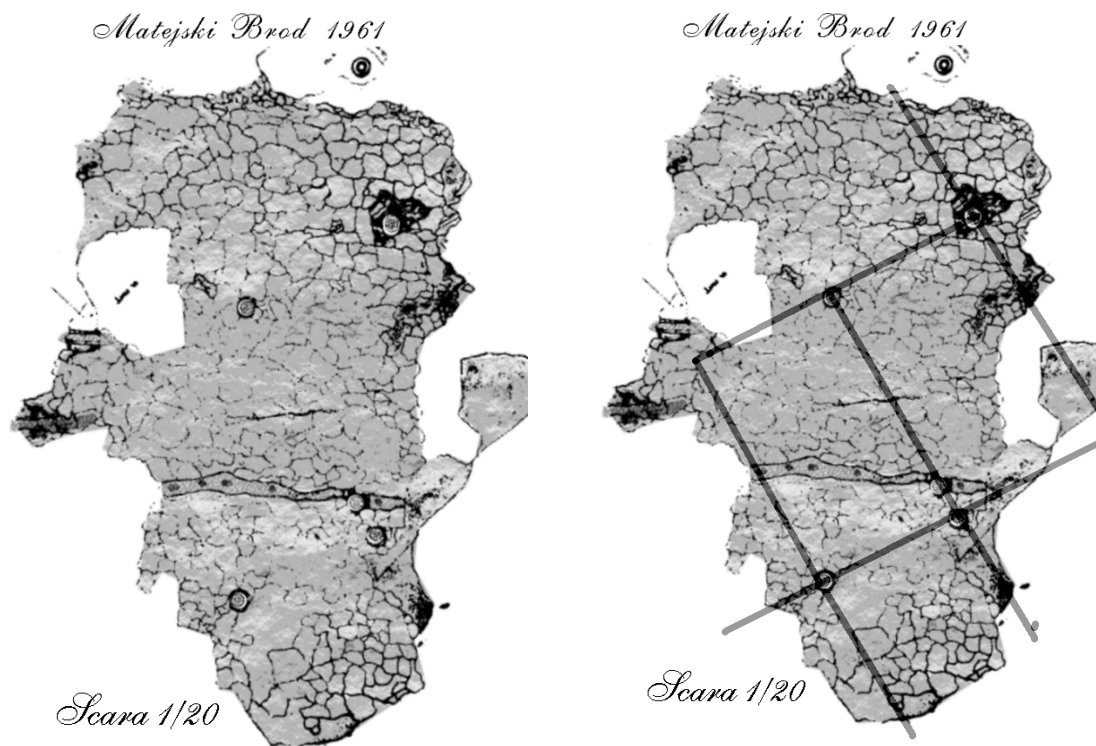

Fig. IIIc.5: a-b) Matejski Brod

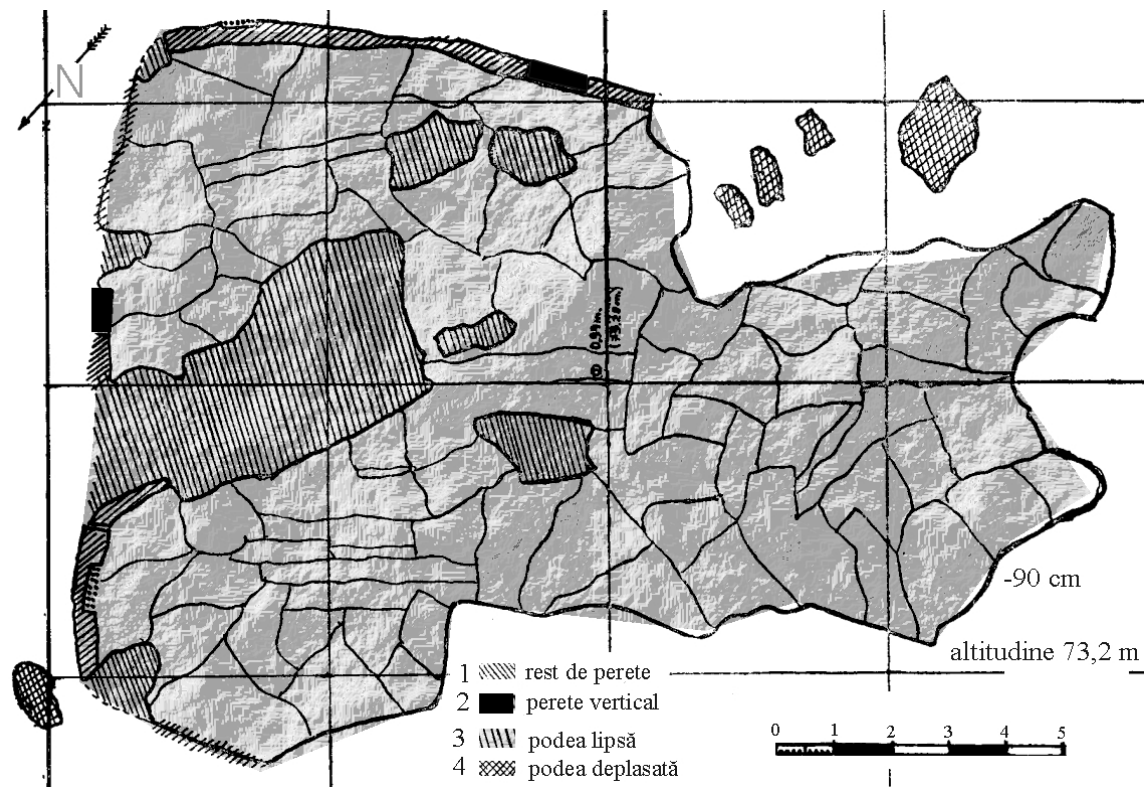

Fig. IIIc.5c. Idjoș

Grupul Bucov\]. Denumirea [i originea

Grupul Bucov\] a fost definit ca un grup al culturii Banatului, la al c\ruui proces de formare stau elemente de origine Vin.a.A3 târzii (-9 -8 m la Vin.a.BB), care au o evolu]ie spre grupe liniare. Aceste comunit\]i nu primesc influen]ele fazei Vin.a.B1, a[a cum se petrec lucrurile la Par]a, [i nu ajung a fi liniare, de tip Szakálhát (AVK), (Fig. IIIc.17c), deoarece la baza lor st\ cultura Vin.a, nu Star.evo-Cri]. Trebuie precizat c\ acolo unde la baz\ sunt elemente star.eviene, asociate sau influen]ate de cele vin.iene, se nasc grupe liniare. Pe un spa]iu mai larg, la marginea ariei culturii Star.evo, acolo unde sunt comunit\]i Vin.a.timpurii A1-A2, se nasc grupe liniare, iar unde este Vin.a.A3 [i Policromie (în retardare) sau altele se nasc cele cu note muzicale. Acestea din urm\ necesit\ un timp pentru evolu]ie [i au o component\ liniar\ în formare (pentru Banat cazul descoperirilor de la Bodrogul Nou – C\tr\ vale, Luca 1985b).

Sta]iunea de la Bucov\] a fost descoperit\ de c\tre Fl. Medele], c\ruia i-au fost aduse materiale de c\tre înv\]torul din sat. Situl arheologic se afl\ în izlazul satului, la cca. 150-200 m de sat, fiind un tell cu dimensiunile de 90 x 50 x 2m (Fig.IIIc.6). Localnicii numesc punctul *Gruiu cu cremene* sau *Cremeni*], pentru faptul c\ de pe acesta, sau de pe marginile lui, b\trânii adunau cremene pentru amnare. Partea de r\s\rit a a[ez\rii a fost distrus\ pe cca. 20 m de excav\riile de lut (lut necesar pentru nivelarea sau umplerea cur]ilor sau gropilor de ap\ din sat, fiind numeroase cursuri de râu mai vechi: Fig. IIIc.6-7). Au fost executate schi]e cu detalii dup\ vechile cursuri de râu din imediata vecin\tate a sta]iunii. S-a putut observa c\ aceasta era amplasat\ pe o "insul\ " a unui vechi curs de râu, probabil un

bra] de rev\rsare al Timi[ului, ce se afl\ la sud de sat. S\p\turile au început în anul 1973 [i au avut ca obiectiv îndreptarea malurilor unei cariere de p\mânt, pe o lungime de 10 m [i o l\jime de 2-2,5 m. În anul urm\tor au fost extinse [i s-au f\cut patru sondaje în diferite puncte (Fig. Illc.7).

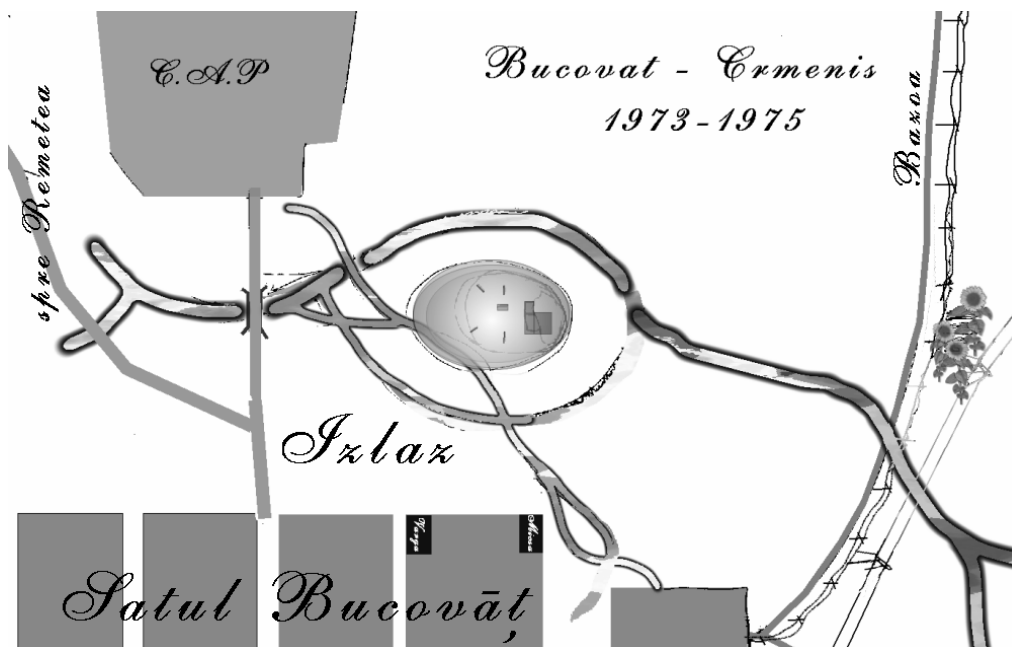

Fig. Illc.6. Amplasarea stațiunii de la Bucovăț

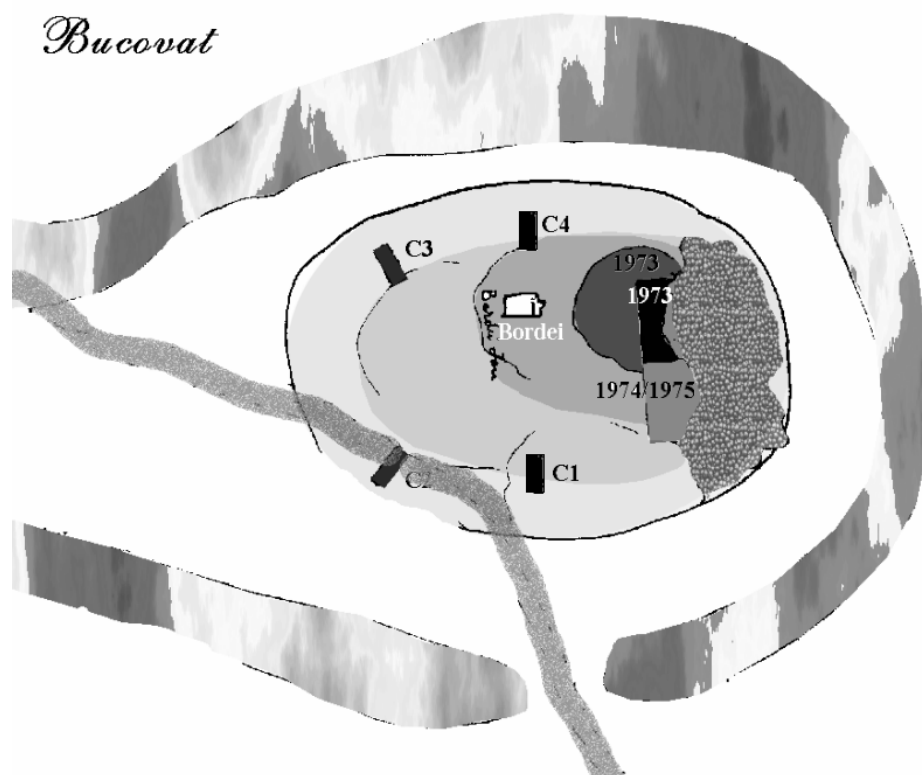
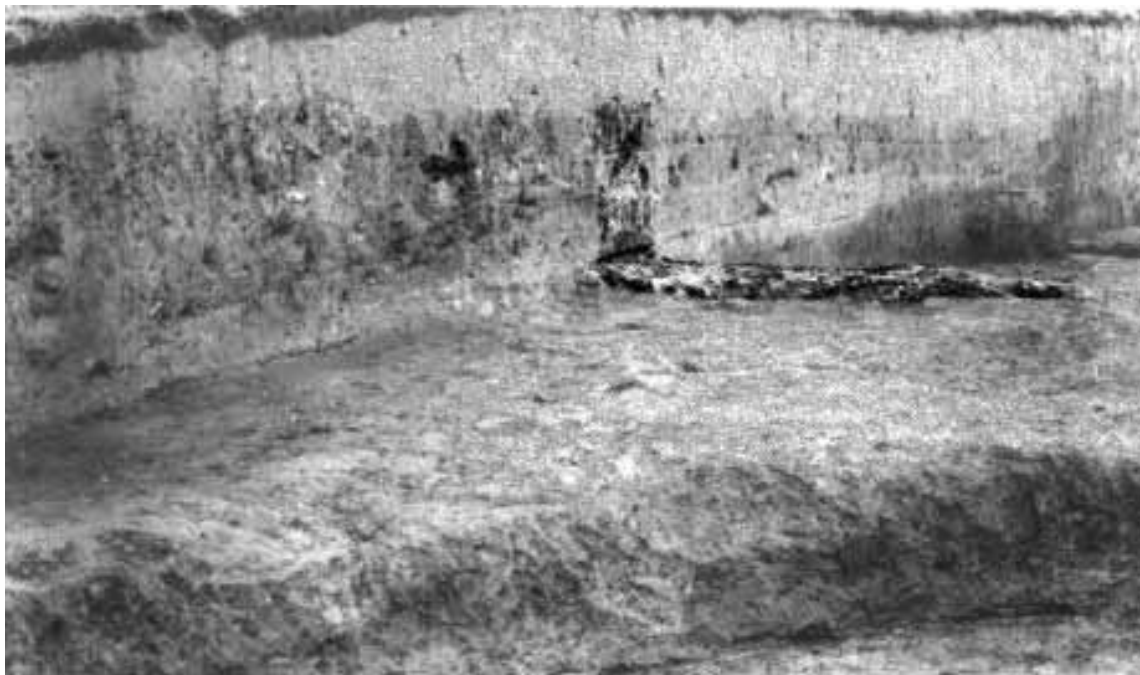

Fig. Illc.7. Stațiunea de la Bucovăț - Crmenis

Cu acel prilej au fost descoperite unele complexe, \sate pentru a fi investigate în campaniile urm\toare (Fig.IIIc.8-10). Cercetarea s-a oprit în marginea carierei, dup\ cum se poate vedea în imagine, r\mânând necercetate complexele din nivelul I.

În campania din 1974 s-a extins sec]iunea cu 10 m spre sud [i s-a coborât pân\ la nivelul de c\lcare al unor locuin]e. Cu acest prilej au fost depistate alte complexe, iar stratigrafia a fost completat\ cu noi informa]ii, s-au f\cut schi]e topografice. În campania din 1975 cercet\riile s-au extins în zona carierei de lut [i spre sat (sud) [i au fost efectuate sondaje de verificare a stratigrafiei tellului. În acea campanie a fost cercetat [i nivelul 1.

Fig. IIIc.8. Sec]iunea 1 de la Bucov\ – Cremeni[, imagine la nivel Bucov\ II

S\p\turile

Despre s\p\turi [i complexe sunt publicate doar informa]ii lacunare, necimentate. Extinzându-se cercetarea spre sud, spre sat s-a putut observa c\ depunerile nivelului I, în acest\ zon\ sunt mai groase, mai precis c\ nivelele II nu se extind dincolo de un zid mare, considerat adesea de noi ca perete de fortifica]ie, dup\ grosimea sa de 40-50 cm, fiind lucrat din lut, ars cândva la incendierea sta]iunii, în nivel Ic-IId (Fig.IIIc.8).

Deoarece între d\râm\turile unor locuin]e din nivelele Ib s-au g\sit bile de pra]tie, incendiul a fost pus pe seama unui “r\zboi” intercomunitar. Peretele men]ionat ar face parte dintr-un sistem de palisade îmbr\cate în lut, fapt semnalat adesea în Bulgaria (Todorova 1986, 172, fig. 83), dar [i la Par]a, cum s-a putut vedea mai sus, la Palisada a 2-a. Dou\ incendii violente, petrecute pe întreaga suprafa]\ a sta]iunii, dup\ cât se pare din micile sonde stratigrafice, marcheaz\ evenimente socio-politice importante pentru evolu]ia sta]iunii, reflectate [i în evolu]ia ceramicii.

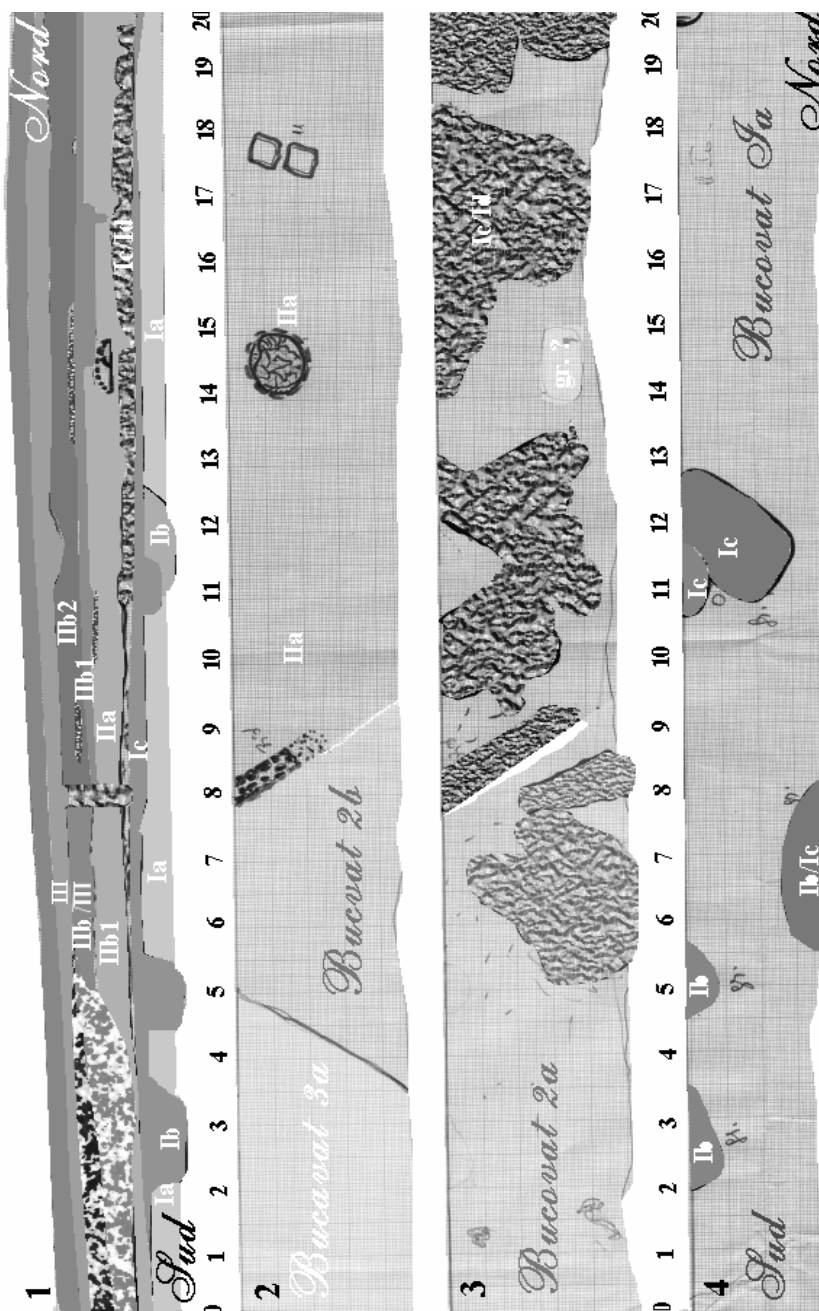

Fig. IIIc.9. Profiluri (1) [și planuri de săpătură Bucov] I-IIIa (2-4)

Prima incendiere, petrecută în nivel Bucov] Ib, indică elementele unui „război” intercomunitar, marcat de distrugerile masive [și de existența între rămăturile locuințelor a numeroase bile de prătie (mai jos, Fig. IIIc.15), fenomen sesizat [și la Par]a, mai ales în distrugerea generală petrecută la nivel 6 (vezi publicațiile Lazarovici Gh.- Dra[ovean – Maxim, în intervalul 1996-2001), doar că acest „război” nu a fost între cei de la Par]a [și cei de la Bucov]; ultimii au folosit bile de prătie mai mici, diferite fa] de cele de la Par]a. La scurtă vreme după acea distrugere a avut loc fortificarea unei p]ri din sta]iune (nivel marcat de noi ca Bucov] II), cu o palisadă îmbr]cată în lut sau mai degrabă un perete din lut ars inten]ionat (Fig. IIIc.10,15).

Palisada avea o fundație care taie nivelele Bucov\] 1a, 1b și un strat 1c în interior și un alt strat 1d în exterior, care poate proveni de la amenajări sau marchează o locuire numai în exterior, nivel în care se păstrează încă caracteristicile etapei Bucov\] 1.

Bucov\] I

Stratigrafia

Descoperirile din primele două campanii de săpătură identifică trei straturi de cultură, marcate fie de complexe, fie de nuanțe de culoare și granulometria straturilor. Fiecare strat avea subnivele ce își găseau corespondența în dinamismul materialului, mai ales când s-au făcut și analize statistice pe materiale.

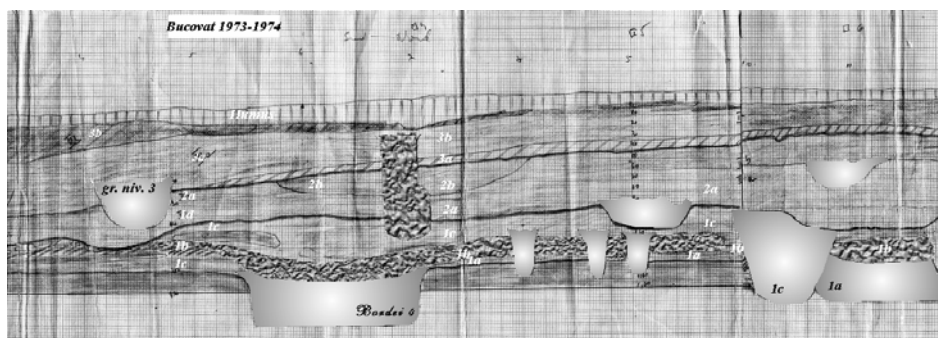

Fig. IIIc.10. Bucov\] 1973-1974, profilul de vest

Bucov\] Ia (Fig. IIIc.10-13)

Caracteristicile au fost definite încă din 1975 (Lazarovici Gh. 1975; 1976; 1979 [. a.). Stratul **Bucov\] Ia** era format dintr-un humus amestecat cu brun de pădure, destul de acid (oase de animale nu s-au păstrat, doar dinții). Din diferite adâncimi ale acestuia porneau unele gropi, partea unor semibordeie, locuințe semiadâncite (Fig. IIIc.10-12). Dintre acestea B15 avea lungimea de peste 1,8 și lățimea de peste 1,2 m. Bordeii 7, cu un nivel mai sus era oval, iar fundul său avea forma unui dreptunghi cu marginile rotunjite (1,5 x 2,5 m).

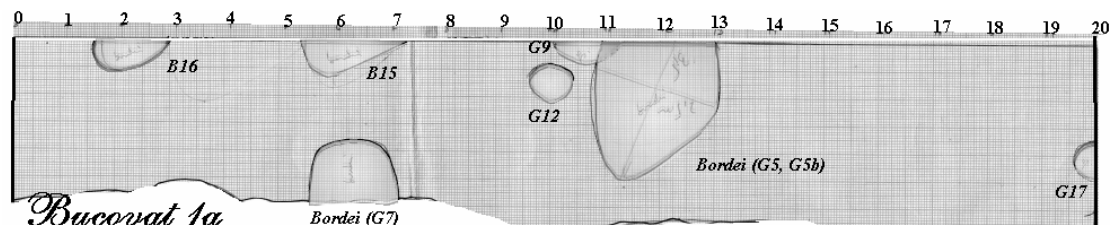

Fig. IIIc.11. Bucov\], plan cu complexele nivelului Ia

Complexele

Din cel mai vechi orizont de locuire au fost preparate patru complexe, toate fiind afectate de lucrări neolitice sau recente (cariera de lut). În campania din 1975 au fost completate informațiile. Unele gropi de pari erau mai mari, datorită introducerii stâlpilor sau parilor.

Bordeiul 1 (Fig.Illc.10,12) aflat sub profil avea lungimea de 2,4 m, ceva mai mare spre gur\\$. Adâncimea lor nu trecea de 60 cm, dar la fiecare ar mai fi de ad\ugat înc\ cca. 15 cm la adâncime (diferen]a dintre nivelul de prindere [i s\pare).

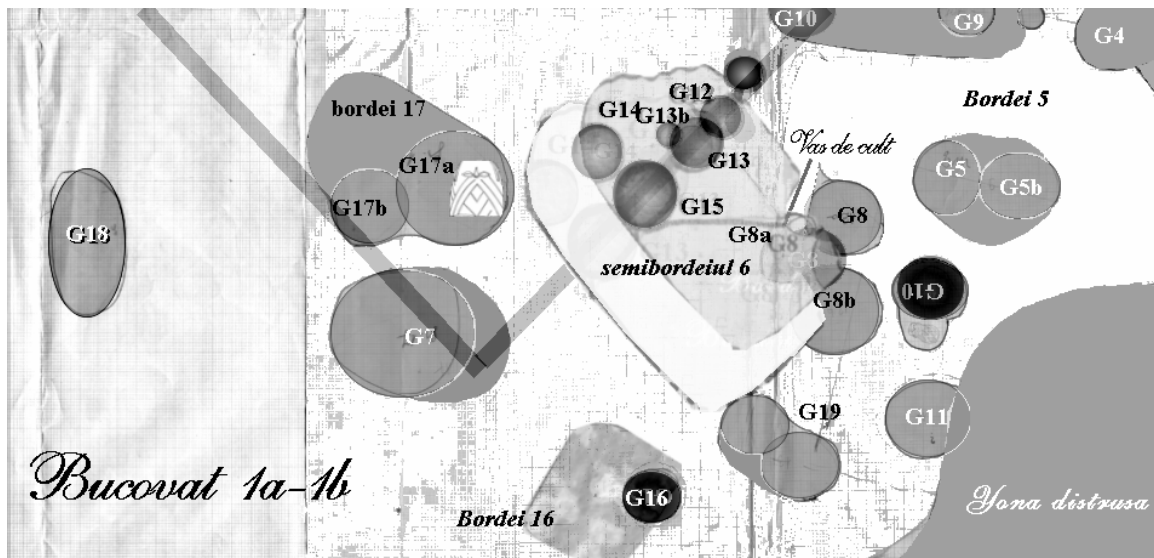

Fig. Illc.12. Bucov\ la. Bordeie [i gropi, unele din nivel Ib, poate Ic (-2,5 m adâncime)

Bordeiul 5. Dup\ demontarea resturilor de la L1 a fost g\sit\ groapa altui bordei, B5, din nivel 1a. Groapa era suprapus\ de alta, G8, în care a fost descoperit vasul cu fa]\ uman\\$. Bordeiul a fost t\iat de mai multe gropi, din care unele]in de locuin]a 1 (G5b). Ini]ial a fost marcat ca G5 (avea peste 2,40 m lungime) [i era t\iat ca [i G5a (groap\ ce pleac\ din nivel 1b sau de la baza lui); pare a fi un bordei mare cu planul în form\ de paralelogram (Fig. Illc.11-13; în nivelul inferior col]ul de nord-est pare mai estompat), form\ sesizat\ [i la altele (Groapa 5).

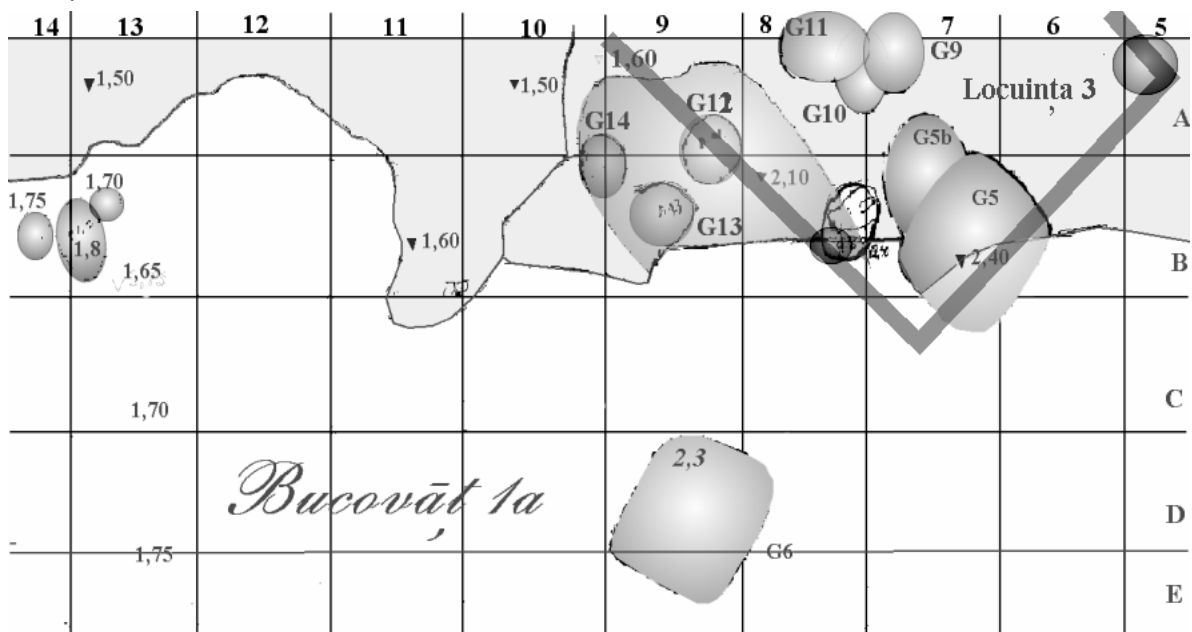

Fig. Illc.13. Planul s\p\turilor din 1973-1975, nivelul de la -2,3 m

Dimensiunile acestor bordeie, de[i doar unul a fost aproape în întregime cercetat erau: **Bordeiul 7#G7** avea 2,5 x 1,8 m; **Bordeiul 15** avea de la 1,8/2,4 m (mai sus, la gur\ avea 2,4 m) la 3,2 m lungime; iar **Bordeiul 16** cca. 2,5 x 2,2 m.

Groapa 16 de form\ oval\, avea 1,5 x 1,4 m (partea cu groap\). Partea sa superioar\ a fost deranjat\ de gropi din nivel Bucov\ Ib. Constat\m c\ la acea vreme pânza apei freatice trebuie s\ fie fost mai jos, dar probabil c\ îndiguirile [i colmatarea v\ilor de inunda]ii au favorizat ridicarea apelor freatice.

Patru gropi din vecin\tate (G4, G9, G8 [i G10) ar putea]ine de un sistem de pari, de la o structur\ de lemn, dar nu suntem siguri. Gropile 5 [i 5b sunt mai târzii.

Nu toate gropile au aceea[i adâncime sau diametru, de unde greutatea plas\rii la unele complexe. Unele se afl\ pe traseul unor pere]i de locuin]\, iar groapa de stâlp]ine de structura de baz\ a complexului (Fig. IIIc.13)

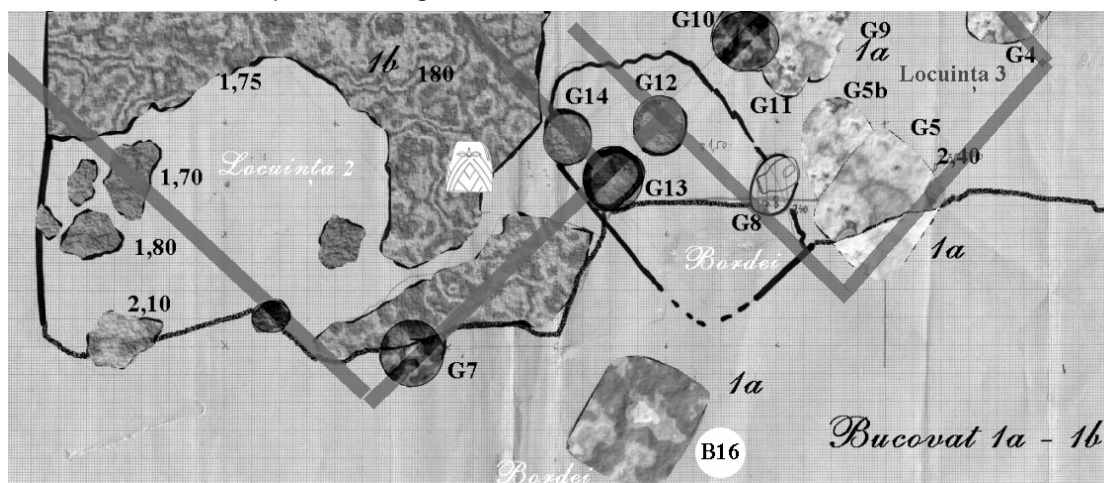

Fig. IIIc. 14. Baza stratului Bucov\ I: bordeie 1a; 1b (gropi, semibordeie, locuin]); 1c, funda]ii ce taie locuin]ele 1 [i 2 la -2,1 m

Gropile au dimensiunile cuprinse între 0,25 [i 0,45 m, ceea ce arat\ c\ serveau structurii de baz\ a complexelor (stâlpii acoperi[ului [i pere]ilor). Dintre cele mai mari erau G4, G11, G18-19. Cele mai mici avea diametrul de 20 cm, la G12, G13b, G16 [i a.

Groapa 8]ine de un alt complex, este posibil s\ fi fost de la o locuin]\ de suprafa]\ L3, (Fig. IIIc.14). In acea groap\ a fost descoperit vasul cu fa]\ urman\ (numit "Janus", deoarece avea dou\ fe]e, situate la 180°). Groapa a fost s\pat\ în marginea locuin]ei, ceea ce arat\ c\ era posibil s\ ]in\ de acest complex sau de un semibordei mai vechi. Cert este c\ în ambele cazuri reprezint\ o groap\ de fundare, vasul fiind pus pentru a proteja, spre deosebire de locuin]a 3 unde capacul de vas a fost descoperit pe podea sub d\râm\turile pere]ilor (Fig. IIIc.14).

Groapa 15 (Fig. IIIc.14). Ini]ial (1973) a fost considerat\ bordei, sau semibordei, dar la prelucrarea final\ din anul urm\tor, s-a dovedit a fi vorba de mai multe gropi [i albieri ce se intersectau, sub ele fiind o alt\ albiere sau groapa unui bordei (lucrurile nu au fost prea clare, marcând activit\]i umane anterioare gropilor). Este posibil s\ fi fost un semibordei, cum spuneam mai sus în a c\rei margine se g\sea vasul cu fa]\ uman\ (Fig. IIIc.19), vasul fiind spre marginea complexului, în umplutura lui. Fiind p\strat întreg s-a presupus c\ a fost depus într-o groap\ mai mic\ (G8).

Bordeiul 16 (Fig. IIIc.14) a apărut în campania din 1994 ca o mare pată de culori amestecate, negru, brun, cenușiu (marcat atunci G6 care era un alt complex). Dimensiunile erau de 2,4 x 1,7 m. La încheierea săpăturilor marginile păreau de 2 x 2,6 m, având o etapă cu umplere încaută. Colțurile acestuia erau rotunjite, demonstrând deci o distrugere puternică. Adâncimea nu era mai mare de 30-40 cm de la nivelul de la care s-a demarcat.

Bordeiul 17 (Fig. IIIc.12). Dimensiunile sale nu erau prea clare, avea cca. 2,5 x 3 m. El a fost tăiat de o groapă mai târzie (G17a) considerat a fi de Locuința 2, deoarece în podeaua locuinței, în poziție ușor adâncită se găsea un capac de vas cu fașă umană și o groapă de stâlp de la locuința G17b.

Bucovăi Ib (nivel 4/1973)

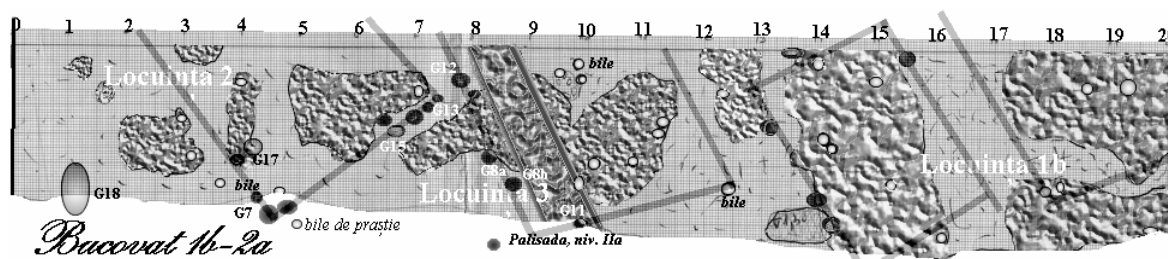

Fig. IIIc.15. Bucovăi, dărămăturile locuințelor la nivel Bucovăi Ib, bile de praștie și fundația palisadei

Complexele. În nivelul Ib arhitectura stațiunii se schimbă. Practic, pe același spațiu se ridică noi construcții cu structura din stâlpi masivi și pereții lipiți cu lut. Modificarea arhitecturii se constată în aceeași vreme și la Parja, în cultura Banatului nivel 7b, dar și în alte civilizații (Policromia evoluată, cultura Szakálhát: Fig. IIIc.17c), toate influențate foarte probabil de evoluția arhitecturii culturii Vin. a. B1. La acest nivel au fost cercetate trei locuințe (L1b la nord, L2 la sud, L3 în centru), marcate în vremea cercetărilor ca platforme, neștiind întodeauna dacă sunt locuințe sau resturi de pereți.

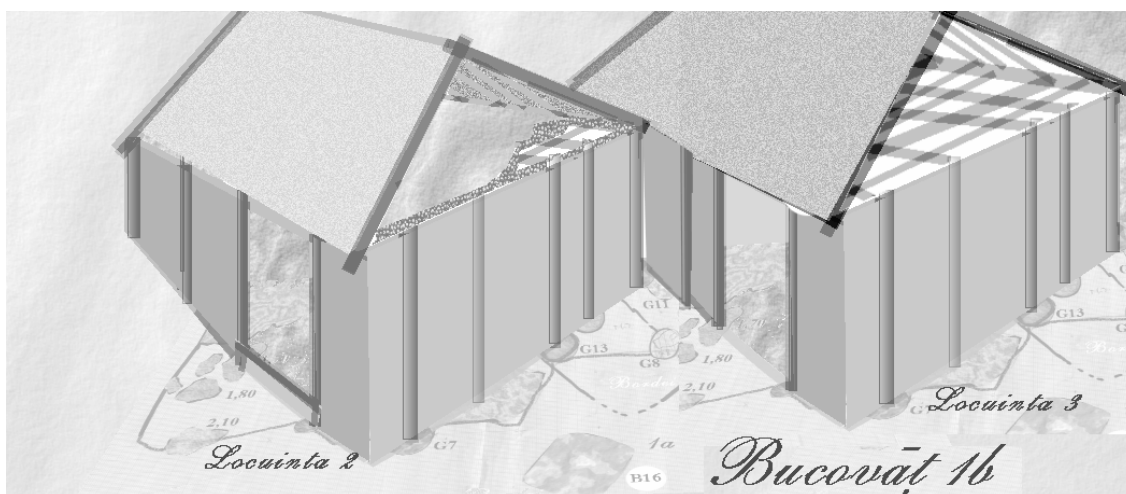

Fig. IIIc.16. Reconstituirea locuințelor 2 și 3 pe baza planului din Fig. IIIc.15

Locuința 1b. În colțul de nord al suprafeței cercetate au fost descoperite resturile unui mare complex ce suprapunea o groapă mai veche considerat bordei (mai sus B1). Zonele

în care chirpiciul lipse[te pare a fi zona [an]urilor sau pere]ilor de la locuin] \, deoarece în acele zone în nivelele inferioare au fost descoperite gropi de stâlpi (Fig. IIIc.15-16).

Spre zona de nord au continuat exploata]rile de lut dup\ s\p\turile noastre din prima campanie, motiv pentru care dup\ reluarea investiga]iilor nu s-a putut continua cercetarea altor gropi din zona central\ [i de sud. Au mai fost descoperite numeroase alte gropi care se situeaz\ pe linia zonelor în care lipsea chirpiciul. Acele gropi poate]ineau de funda]ii pentru structurile de lemn ale locuin]elor din bârne. Plasarea gropilor de pe dou\ planuri de s\p\tur\ ne-a permis trasarea direc]iei locuin]elor [i stabilirea amplas\rii acestora.

Fig. IIIc.17. Vase: a) Idjoš; b) Crno Bara, grup Matejski Brod; c) Vin. a, cultura Szakálhát

În zona locuin]ei 1b e posibil s\ fi fost dou\ complexe. Unul pe col], putea fi [i peretele de nord al locuin]ei 1b. Pere]ii locuin]ei 1b sunt împin[i sau cad în interior (la acea dat\ nu am putut constata ca la Par]a situa]iile în care un perete era împin]ionat în interior sau exterior, la distrugere sau nivelare). Zona locuin]ei 3 a fost afectat\ par]ial de [an]ul palisadei de mai sus (nivel II), dar peretele de sud pare a se contura foarte bine. Locuin]a 2 pare bine delimitat\, mai ales gropile de pe latura de sud.

Locuin]ele au axul lung orientat EV, iar spa]iul dintre ele nu era prea mare. Modul de dispunere al locuin]elor ne aminte[te de construc]iile din nivel 7b de la Par]a, moment în care are loc o dezvoltare a arhitecturii, ceea ce indic\, poate, o stabilitate mai general\ în zon\. Distrugerile din nivel Ib-II indic\ aproape aceea[i situa]ie ca în nivelul 6 de la Par]a.

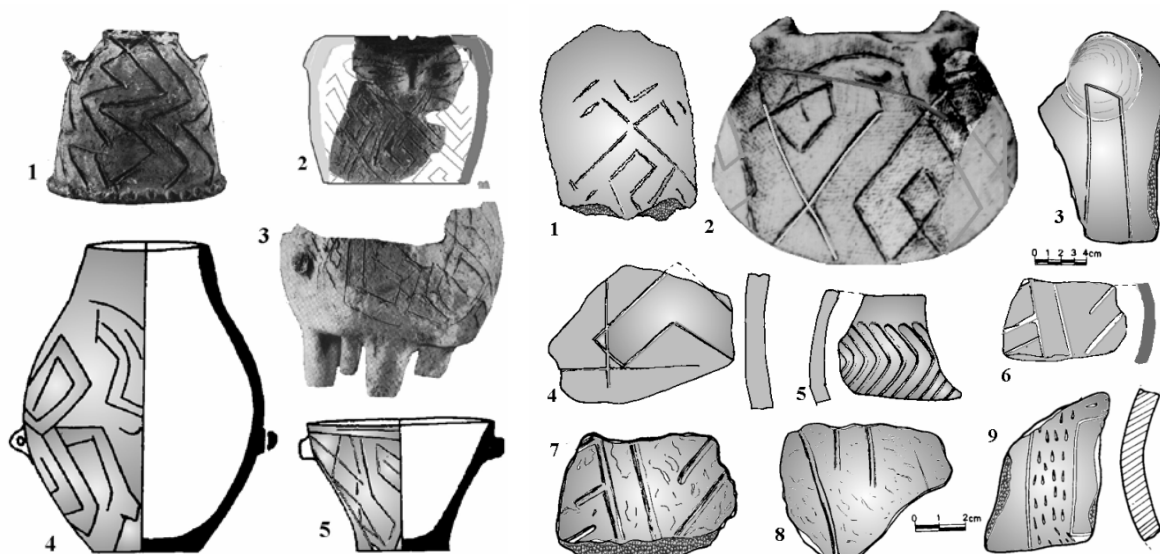

Fig. IIIc.18: a) Matejski Brod (Novi Be. e); b) Crno Bara

Zisul Bordei 7 (#G7), (Fig. IIIc.12) era destul de mare, motiv pentru care la prima vedere l-am considerat bordei (unele materiale fiind marcate cu acest simbol). Ulterior s-a constatat c\ erau gropile st\lpului de col\ de la locuin\ja 2, din nivel IB.

Unele gropi (**G5, G11**) jineau de alte complexe de locuire, indicatori siguri pentru atribuirea lor nu avem \n afar\ de amplasarea lor pe marginea unor complexe sau aglomer\ri de chirpici. Unele pot jine de locuin\ja 1, din nivelul Bucov\] Ib, marcat\ de cele c\teva vetre, altele jin, poate, de locuin\ja 1b din nivel Bucov\] Ib.

Locuin\ja 2 (Fig. IIIc.16). Datele din planurile de la -1,90 m au fost asociate cu cele de la -1,70 m, astfel contur\ndu-se pe planul de mai jos situa\ja pere\jilor d\r\maji [i gropile de funda\jie. Observ\m lipsa pere\jilor \n zona col\jului, ceea ce ar indica o intrare. \n raport de gropile de la locuin\ja 3, consider\m c\ intrarea ar putea fi de aceea[i parte spre nord-est, spre o posibil\ trecere peste [an]ul cu ap\, ce presupunem c\ \nconjura a[ezarea.

Locuin\ja 3 (Fig. IIIc.15). Resturile locuin\jei, \n afara st\lpilor de sus\jinere, au fost distruse par\jial de funda\ja palisadei din etapa IIa, palisad\ ridicat\ la o oarecare perioad\ de timp peste d\r\am\turile locuin\jei 3. Resturile de chirpici [i unele gropi de funda\jie dispuse dup\ o simetrie apropiat\ locuin\jei 2 sunt semnificative. \n locuin\] era un vas cu dubl\ reprezentare a fe\ei umane. **Reconstituirea locuin\jelor 2-3** (Fig. IIIc.16). Modelul pentru reconstituire l-au constituit schi\ele Danei Rus pentru Par\ja (Rus, Lazarovici Gh. 1991; Lazarovici Gh. et alii 2001, Par\ja, nivel 7b, P24-P25).

Bucov\] Ic

Complexele. Zona de la Bucov\] r\m\ne o vreme nelocuit\, depun\ndu-se un strat (probabil \n vremea etapei Ic-Id), peste care se ridic\ vetrele [i probabil locuin\jele din vremea etapei IIa. \n sondajele efectuate \n diferite zone ale sta\jionii au fost descoperite pu\jine materiale ceramice, dar mult chirpici de bun\ calitate de la complexe mari (Fig. IIIc.7).

\n suprafa\ja cercetat\ nu au fost surprinse complexe de locuire. Unele gropi pornesc din acest nivel, ceea ce presupune construc\jii de lemn u[oare, f\r\ lut, probabil de scurt\ durat\.

Fig. IIIc.19. Cultura Banatului, grupul Bucov\], faza I

Ceramica grupelor culturii Banatului (Fig. IIIc.17-18)

Înainte de a trece la etapa a II-a este necesar să precizăm câteva aspecte privind ceramica grupelor culturii, publicată de-a lungul timpului sub diferite nume. În fazele timpurii când grupele nu erau deplin formate, toate au aspectul etapei I-a a culturii Banatului. În ceea ce privește ceramica de la Bucovăț, se pot face câteva constatări referitoare la etapa I-a.

În **etapa Ia** predomină bolurile tronconice din pastă fină, semifină sau uzuală. Amfora are gâtul cundric, ușor bombat. Apar unele fragmente de capace de vas, cel mai adesea decorate cu incizii de tradiție liniară, dar forma este vinăiană; apar motivele din pliseuri [și caneluri fine ordonate în stil textil, gen cultura Banatului. Acestea motivează încadrarea noastră în cultura Banatului [și nu în grupele liniare din nordul Câmpiei Panonice (Fig. IIIc.18-19).

În **etapa Ib** formele de străchini [și castroane sunt mai evoluat, mai zvelte, dar apare și oala cu buza răsfrântă din pastă neagră, fină, lustruită, de tradiție vinăiană. O apariție rară este un vas, probabil o amforă cu două rânduri de torți mici groase, folosit la transportul apei prin trecerea unor sfori sau împletituri prin toate.

În **faza Ic** apare butonul perforat, caracteristic grupului Bucovăț, dar destul de rar în cultura Szakálhát (Goldmann 1984, fig. 1) asociat, ca și acolo cu o motivistică terminată cu „M”. Specific etapelor Ic-IId este apariția unor incizii din triunghiuri, rețea, zig-zag, „V”-uri, linii apropiate etc., elemente care apar în ultima fază de evoluție a culturii Starčevo-Criș (ex. Sichevița: Maxim 1984; 1985-1986).

Alături de formele deschise (străchini, boluri) apar amfore din pastă fină cu torți pe gât. Caracteristic pentru această etapă este capacul de vas ce are pe frunte, deasupra sprâncenelor cu alveole, un „M” dublu (Fig. IIIc.20a).

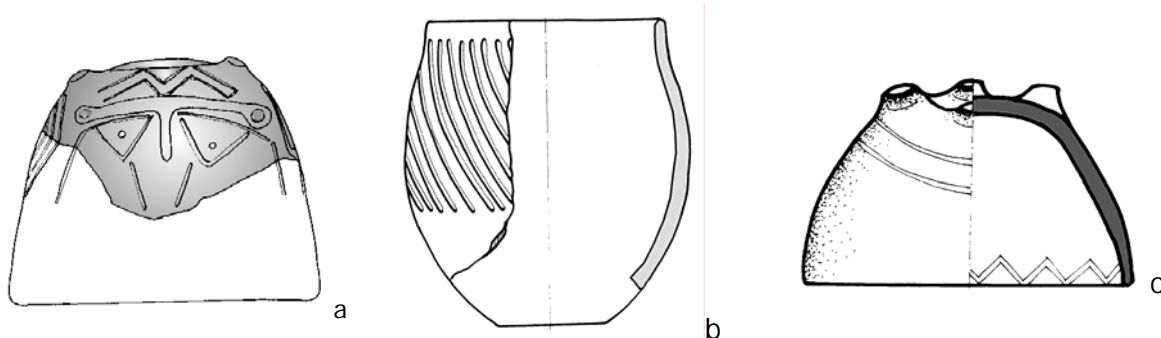

Fig. IIIc.20. Cultura Banatului, grupul Bucovăț, faza Ib-Ic

Ornamentele. Pe lângă ornamentele incizate, unele de tradiție liniară, caracteristice însă [și etapelor Vin. a. A–Cultura Banatului I, la specia uzuală (faza Ia [și Ib) mai apar proeminente, proeminente alveolate, [iruri duble de alveole sub buza (faza Ib) [și tot la această categorie ceramică se înmulțesc ornamentele cu butoni, care vor fi specifici etapei Ic. Acum apar și brăuri alveolate dispuse pe umărul vasului.

Toate aceste lucruri apropie descoperirile de cultura Banatului, dar totodată constatăm lipsa elementelor specifice etapei Vin. a. A3-A3b [și mai ales B1. În acest grup sunt mai multe elemente de tradiție liniară decât în cultura Banatului, aspectul Parța. Pe măsură ce ne îndreptăm spre vest [și sud, elementele de tradiție liniară se estompează, mai ales în

tehnologia ceramicii (dominând formele [i tehnologia vin.ian\), dar [i în arhitectura locuin]elor. Specifice grupului Bucov\] II sunt pliseurile vin.iene care cap\t\ un aspect textil, iar cele incizate sunt terminate în „M”, „W” sau apar alte combina]ii între ele (Fig. IIIc.21).

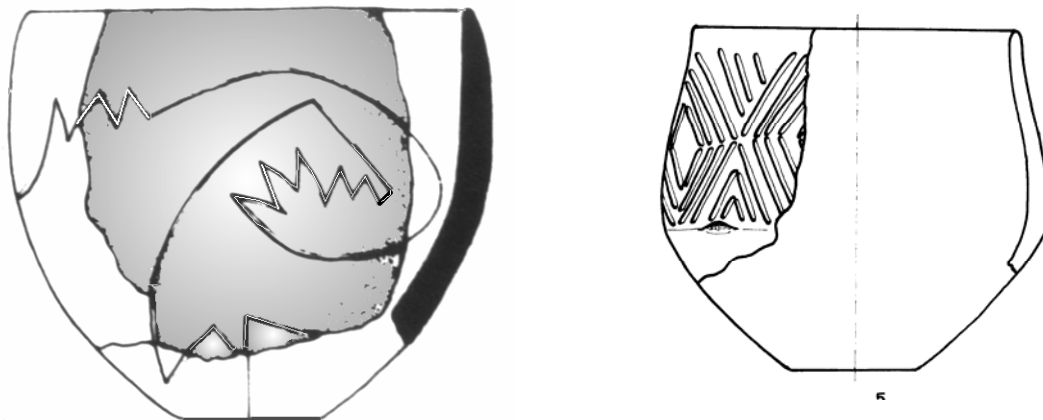

Fig. IIIc.21. Cultura Banatului, grupul Bucov\], faza Ib-Ic

Bucov\] II

La nivel Bucov\] IIa, se constat\ fortificarea unei p\ri din sta]iune dup\ o perioad\ de distrugere, nivelare [i o locuire cu caracteristici ale etapei Bucov\] I (Bucov\] Ic [i Id). Tot acum ceramica cunoa[te o dezvoltare deosebit\, se ridic\ cuptoare [i vetre mai deosebite, unele cu clare influen]e ale etapei Vin.a. B2. Toate acestea presupun [i o arhitectur\ mai deosebit\, din p\cate nesurprins\ în spa]iul cercetat din suprafa]a deschis\.. În ceramic\ sunt elemente clare ale culturii Banatului dar [i ale culturii Szakálhát (Fig. IIIc.17c).

Bucov\] IIa (nivel 4/1973) În acest nivel, dup\ nivelarea complexelor din nivel Ib, s-a construit un cuptor cu vatr\ de foc în fa]\, situat la cca. 6,5 m nord de palisada de lut ars. Nu [tim c\rui complex apar]ine (Fig. IIIc.22)

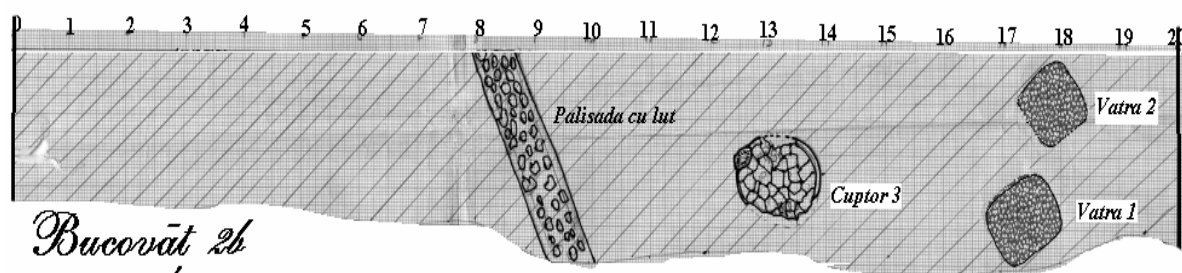

Fig. IIIc.22. Grupul Bucov\], faza Ib-Ic Bucov\] II, complexe din 2a [i 2b

Bucov\] IIb (nivel 3/2973)

În nivelul III au fost descoperite resturile a dou\ vetre de foc cu podium (vatrele 2-3). Vetrele aveau un podium de cca. 15 cm în\]ime, motiv pentru care credem c\ una apar]inea probabil nivelului IIb (vatra 2), iar alta nivelului IIa (vatra 1), (Fig. IIIc.22). Este foarte posibil ca aceste gropi [i vetre s\ apar]in\ unor locuin]e de suprafa]\ nedepistate, dar s-ar putea s\ ]in\ [i de o singur\ construc]ie, iar peretele s\ nu fie o fortifica]ie ci o mare construc]ie cu

mai multe vetre în ea (poate cum este *Casa tribului* la Parja, P20). Masivitatea peretelui ne îndeamnă însă a o considera fortificație.

Fortificația cu perete de lut (Fig. IIIc.7, 22)

În centrul așezării, la nivel Bucov] Ila, în zona secțiunii [i mai apoi a marii suprafețe cercetate, după o perioadă de evoluție locală destul de dinamică, unele construcții din nivel Ic au fost puternic distruse. Mai mult, între ruinele locuințelor, peste ruine, dar [i pe nivelul de c\lcare s-au găsit numeroase bile mari de prătie, dar cum pomeneam mai sus, nu atât de mari ca cele de la Parja. A urmat o perioadă când locuirea continuă, ilustrată prin mai multe orizonturi ce corespund unor straturi de depuneri de diferite culori. Acestea conțineau materiale corespunzătoare unor orizonturi similare de la Parja. În alte puncte ale așezării, unde s-au făcut sondaje, au fost descoperite urme de locuințe cu materiale similare primelor nivele. Urmează apoi două straturi cu depuneri groase, din nivel Bucov] Ila [i I Ib, cu o ceramică care atinge apogeul prin tehnica de prelucrare, dar [i prin stilistica decorului.

În aceste nivele [i legat de ele a fost descoperit un zid lucrat doar din lut b\l\ut [i ars, lat de 0,50-0,60 cm, p\lstrat pe 60-80 cm. Spre sat, spre sud straturile nivelului II se subiază [i se termină, la cca. 1-1,5 m dep\rtare de acest zid. Un corespondent al acestuia nu este. Este vorba de o construcție de dimensiuni foarte mari. După aspect pare perete de fortificare sau o cl\dire uriașă pentru acele vremuri. Spre nord, pe o l\jime de peste 20 m nu a fost găsit un corespondent al acestui zid. Din aceste motive l-am socotit zid de ap\rare pentru nivelele II.

Deoarece la sud de acest perete straturile se subiază, cele din nivelul II dispar, iar peste cele din nivelul Ic-I d vin cele din nivelul III, ne-am gândit că ar putea fi o albiere, un [an], dar nu de ap\rare, deoarece are un profil rotunjit.

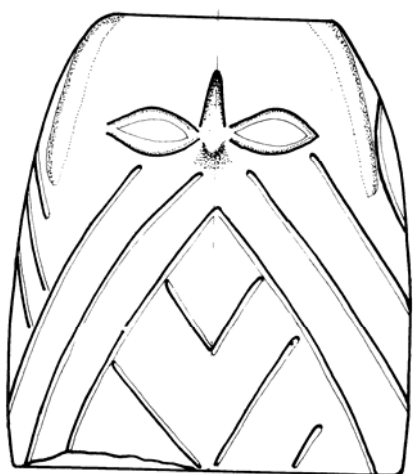

Fig. IIIc.23. Grupul Bucov], faza Ib-Ic

Bucov] III. Nu s-au descoperit complexe din această vreme. Unele gropi [i vetre deranjate sau resturi de vetre neamenajate par să indice o locuire cu colibe în prima etapă, iar în a doua etapă urmele de locuire sunt foarte slabe. Dec\derea arhitecturală este confirmată de cea a ceramicii. Ca [i la Parja după distrugerea fortificației locuirea decade din toate punctele de vedere. Comunitatea locuiește modest, ceramica evoluează spre Tiszapolgár dar se oprește la acest nivel; gropi Tiszapolgár străpung stratul Bucov] III.